

ULUSLARARASI HUKUK SUJELERİNE UYGULANAN YAPTIRIMLARIN SINIRLARI VE ETKİLERİ

*The Limits and Effects of the Sanctions Imposed on the Subjects of
International Law*

A. Füsün ARSAVA*

ÖZ

Yaptırımlar modern diplomasinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmekle beraber Uluslararası Hukuk'ta yeterince ele alınmış bir konu değildir. yaptırımlar hukuki dayanak ve sınırları itibarı ile oldukça heterojen karakterlidir. Uluslararası politikanın ayrılmaz bir parçası olan yaptırımlar uluslararası politikanın yürütülmesinde öngörülen amaca erişmeyi temin eden bir araç olarak değerlendirilse de etkinliği bakımından tartışılmaktadır. Bugün çok sayıda devletin ve uluslararası örgütün değişik nedenlerle yaptırım uyguladığı görülmektedir. Uluslararası Hukukta yaptırım olarak alınan önlemler çeşitlilik göstermektedir. Bu çerçevede anlaşma hükümlerine istinat eden yaptırımlar ve uluslararası teamül hukukuna istinat eden yaptırımlar arasında ayırım yapılmaktadır. Yaptırımların Uluslararası Hukuk ihlallerine reaksiyon olarak ilân edilmesi nedeni ile bu bağlamda uluslararası sorumluluk kuralları esas alınmaktadır. Uluslararası ilişkilerde ancak Uluslararası Hukuk ihlallerinden etkilenmeyen devletler ve uluslararası örgütler de sık şekilde yaptırım ilân etmektedir. Yaptırımların etkinliği yaptırım uygulanan devletin tutumunda değişikliğe yol açıp açmadığına göre değerlendirilmektedir. Yaptırımların etkisi somut ekonomik, siyasi, konjonktürel koşullara bağlıdır. Bu çerçevede yaptırımların, yaptırım muhatabı olmayan bireyler üzerinde doğurduğu etkinin ve bumerang etkinin de gözardı edilmemesi gerekmektedir. Makalede uluslararası ilişkilerde yaptırım kavramı, yaptırımın Uluslararası Hukuk'taki dayanağı, sınırları, Uluslararası Hukuk süjelerine ve kişilere

Makalenin Geliş Tarihi: 07.07.2023, **Makalenin Kabul Tarihi:** 15.03.2024.

* Prof. Dr., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: fusun.arsava@atilim.edu.tr; ORCID: 0000-0003- 2275-7664.

yönelik yaptırımlar arasındaki farklar, “targeted sanctions” yaptırım mağdurları ve yaptırımların etkisi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaptırım, Karşı Önlem, Targeted Sanctions, Devletlerin Uluslararası Sorumluluğu Anlaşması Tasarısı, Ülke dışında yargı yetkisi kullanılması

ABSTRACT

Although sanctions are an integral part of modern diplomacy, they are not fully addressed in international law. Despite being considered as a means to achieve the envisaged goal in execution of international policy, sanctions are quite heterogeneous in terms of their legal basis and limits, and are open to discussion in terms of their effectiveness. Many states and international organizations impose sanctions for various reasons. Due to the variability of sanctions in International Law, a distinction is made between sanctions based on treaty provisions and sanctions based on customary international law. Since the sanctions are declared as a reaction to the violations of International Law, the rules of international responsibility are taken as basis in this context. The effectiveness of sanctions is evaluated according to the change in the attitude of the sanctioned state, and depends on economic, political and cyclical conditions. In this context, the impact of sanctions on individuals who are not subject to sanctions and the boomerang effect should not be ignored. In this article, sanctions in international relations, basis of sanctions in international law, its limits, differences between sanctions against international law subjects and individuals, targeted sanctions, victims of sanctions, and effects of sanctions are examined.

Keywords: Sanction, Countermeasures, Targeted sanctions, Draft Articles on the International Responsibility of States, Extraterritorial jurisdiction

GİRİŞ

Genel olarak bir hukuk sisteminde yaptırımdan belli bir davranışa yahut hareketsizliğe reaksiyon olarak ihdas edilen zorlama tasarrufu anlaşılmaktadır¹. Kıta Avrupa’ında hakim olan görüşe göre bir hukuk düzeni ancak yaptırımlarla temin edilebilir². Yaptırımlarla ilgili bu yaklaşımın

¹ Hans Kelsen, *Reine Rechtslehre*, 2.baskı (Tübingen: Mohr-Sieberg Verlag, 1960), 55

² Herbert Lionel Adolphus Hart, *The Concept of Law* (Oxford: University Press, 1961), Kap.V, 314; John Austin, *Lectures on Jurisprudence or The Philosophy of positive Law* (New

uluslararası ilişkilere uyarlanması Uluslararası Hukuk doktrininde tartışma konusudur. Uluslararası Hukuk doktrini farklı şekillerde yaptırımlardan söz etmektedir³. Hukukçuların bir kısmı yaptırımlarla ilgili genel yaklaşımı doğrudan Uluslararası Hukuka uygulamaktadır⁴. Bu bağlamda hukuka aykırılıklara askeri güç kullanılarak reaksiyon gösterilmesi de tartışılmaktadır⁵. Çağdaş Uluslararası Hukukta uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağı kabul edilmiştir. Bu kuralın istisnası yasal savunma hakkı ve BM Güvenlik Konseyi'nin BM Anlaşması'nın VII. bölümüne istinaden aldığı kuvvet kullanma kararlarıdır. Bu yaklaşımın sonucu olarak çağdaş Uluslararası Hukukta represallie (zararla karşılık) ve retortion (misilleme) dışında yaptırım kalmamaktadır. Yaptırımlar ve karşı önlemler arasında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısı metni lâfzında açık bir ayırım yapılmıştır⁶.

Devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının ilk okuma metninde Kelsen'in yaptırımları karşı önlemlerle eşit tutan yaklaşımı benimsenmemiştir⁷. İkinci okuma metni çağdaş doktrin ışığında yaptırımlarla karşı önlemleri değişik nedenlerle birbirinden ayırmıştır. Buna göre yaptırımlar yaptırımlara neden olan Uluslararası Hukuk ihlâlinden veya davranışından etkilenen devlet tarafından değil, diğer devletler tarafından

York: Henry Holt and Company, 1885), 88vd.; Josef L.Kunz, "Sanctions in International Law," *American Journal of International Law*, Cilt 54, Sayı 2 (1960), 324-347

³ Josef L.Kunz, "Sanctions in International Law," 300; Gabriella Blum, "The Crime and Punishment of States," *The Yale Journal of Int'l Law*, Cilt38 (2013), 57-121

⁴ *this is not a unique feature of international law, but is common to all primitive, highly decentralized legal orders, whether municipal or international [...]. There are no collective but only individual sanctions, carried out by way of self-help; there is no monopoly of force at the disposal of a central law-enforcing organ; there is no distinction between criminal and civil sanctions; the sanctions are based on collective, not on individual, responsibility*, Josef L.Kunz, "Sanctions in International Law", 324-347;

⁵ Grotius'a göre Portekiz'lilerin Macao'da Hollandalı tacirlere davranışları nedeniyle Hollandalı Jacob van Heemskerck'in 1603 yılında Portekiz gemisi Santa Catarina'ya el koyması yaptırım teşkil etmektedir, Peter Borschberg, *Hugo Grotius, The Portuguese, and Free Trade in the East Indies* (Singapore: NUS Press, 2011), 65

⁶ (ilk ve ikinci okuma metni için bkz.: James Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries* (Cambridge University Press, 2002), 281

⁷ Thomas Olechowski, "Biographie eines Rechtswissenschaftlers," *Hans Kelsen, eine politikwissenschaftliche Einführung*, editör Tamara Ehs (Baden-Baden: Nomos Verlag, 2009), 54

uygulanmaktadır⁸. Yaptırımlar önleyici, cezalandırıcı, kurallara riayeti sağlayıcı, dayanışmayı zorlayan, sembolik yahut uyarı amaçlı olabilir⁹. Buna karşılık, karşı önlemler devletlerin uluslararası sorumluluğuna yol açan uluslararası yükümlülüklerle riayetini sağlamaya matuftur¹⁰. Bunun sonucu olarak karşı önlem uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi halinde karşı önlem alan devlet tarafından geri alınabilmektedir. Yaptırımların ihdasında Uluslararası hukukun ihlâli BM Anlaşmasının 39.maddesinden de istihraç edildiği üzere prensip olarak gerekli görülmemektedir. Bu durum kolektif önlemlerin veya ihlâlâ uğrayan devlet dışındaki devletlerin aldığı önlemlerin ne şekilde nitelendirileceği konusunu gündeme getirmektedir. Tartışmaların Uluslararası Hukuk Komisyonu'nda Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı alınan önlemler (insani müdahale önlemi dahil) nedeniyle gündeme geldiği görülmektedir¹¹. Bu bağlamda Uluslararası Hukuk Komisyonunda yapılan müzakereler bir sonuç vermemiştir. Bununla beraber devletlerin sorumluluğuna ilişkin tasarıda yer alan 54. madde yaptırımlar ve karşı önlem arasındaki farkı kolektif önlemler için bilinçli olarak karşı önlem kavramı yerine ihlâlâ uğrayan devlet dışındaki devletler tarafından alınan hukuka uygun önlemler kavramı kullanarak ortaya koymuştur. 54.madde muvacehesinde 48.madde, 1.fıkraya istinaden uluslararası sorumluluk iddia eden devletin ihlâlâ yapan devlete karşı önlemler alması, hakları ihlâlâ uğrayan devlet dışındaki devletlerin hukuka uygun önlemler almasını engellemektedir¹². Yaptırımları Uluslararası Hukuk ihlâlleri durumlarında münhasıran organize bir devletler topluluğunun kolektif önlemleriyle sınırlı tutan yaklaşım çağdaş uluslararası uygulamanın gereksinimlerine uygun düşmemektedir¹³.

⁸ James Crawford, *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries* (Cambridge: University Press, 2002), 281

⁹ Margaret Doxey, "Reflections on the Sanctions decade and beyond," *International Journal*, Cilt 64, Sayı 2 (2009), 539-549

¹⁰ Devletlerin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Anlaşma tasarısı, md.49

¹¹ James Crawford, "The Relationship between Sanctions and Countermeasures," *United States Sanctions and International Law*, (Cilt 1), editör Vera Gowlland-Debbas (Leiden/Hollanda: Brill/Nijhoff, 2001), 57-68.

¹² James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson ve Kate Parlett, *The Law of International Responsibility*, (Oxford: University Press, 2010), 125

¹³ Meredith Rathbone, Peter Jeydel ve Amy Lentz, "Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging A Path Through Complex Transnational Sanctions Laws," *Georgetown Journal of International Law*, Cilt 44, Sayı 3 (2013), 1055-1126

I. YAPTIRIM TÜRLERİ

Yaptırım olarak alınan önlemler çok çeşitlidir. Kuvvet kullanılması dışında silah ambargosundan finansal desteklerin yasaklanmasına kadar gitmektedir. AB örneğın silah ambargosu, kimi ürünlerin tedariki yasağı, onarım, üretim ve üretimin geliştirilmesinde, testlerde teknik bilgi ve destek vermeme, teknik araçların ediniminde yasaak, banka hesaplarının dondurulması, belli kişileri mali imkânlardan yararlandırmama, ekonomik araçların dondurulması, petrol ve doğal gaz tedarik yasağı gibi yaptırımlar uygulamaktadır¹⁴. BM Güvenlik Konseyi de Irak'a karşı 661(1990) sayı ve tarihli ünlü kararı ile Irak veya Kuveyt'ten hammadde ithalini, Irak veya Kuveyt'e ürün ihracatını ve tıbbi ürünler hariç ticareti ve Irak'a malî imkânlar sağlanmasını yasaklamıştır¹⁵. Bu önlemler öncelikle muhatap alınan devletin ekonomik yaşamına müdahale eden önlemlerdir. Bu önlemler kendi içinde belli ürünlere yönelik yaptırımlar (örneğin silah ambargosu), belli işletmelere veya tüm halka yönelik önlemler olarak kategorize edilmektedir.

II. YAPTIRIMLARIN ULUSLARARASI HUKUK'TA SINIFLANDIRILMASI

Yaptırımlar yukarıda işaret edildiğı üzere Uluslararası Hukukta farklılıklar göstermektedir. Önlemlerin soyut olarak hukuka aykırı olup olmadığına, diğeri bir ifade ile devletlerin haklarına müdahale teşkil edip etmediğine veya sadece retortion (*misilleme*) olarak geçerli olup olmadığına göre sınıflandırıldığı görüldüğü gibi bir hukuk ihlâline reaksiyon teşkil edip etmediğine göre sınıflandırıldığı da görülmektedir.

A. Devletlerin Haklarına Müdahale Teşkil Etmeyen Yaptırımlar

Seyahat yasağı gibi devletlerin haklarına müdahale etmeyen yaptırımlar devletlerin kişilere ülkelerine seyahat etme izni verme mükellefiyeti olmaması nedeni ile Uluslararası Hukuk bakımından problem teşkil etmemektedir¹⁶. AB yurttaşlarının üye devletlerde serbest dolaşım ve ikâmet etme hakkı olmasına karşın ABAD devlet başkanlarına seyahat yasağı getirilmesini caiz kabul

¹⁴ Rathbone, Jeydel ve Lentz, "Sanctions," 1057

¹⁵ Resolution 661(1990) on sanctions against Iraq, adopted by the Security Council at its 2933rd meeting on 6.8.1990 [UN Dok. S/RES/661(1990)]

¹⁶ Anthony Aust, *Handbook of International Law*, (2.baskı), (Cambridge University Press, 2010), 168.

etmiştir¹⁷. ABD’de “Trading with the Enemy Act¹⁸ ve “International Emergency Economic Powers Act” (IEEPA) ile aynı yaklaşım kabul edilmiştir¹⁹. “Trading with the Enemy Act” belli devletlere karşı alacakların veya transaksyonların bloke edilmesini veya dondurulmasını kabul etmektedir. IEEPA başkana mali işlemleri kontrol altına alma konusunda yetki vermiştir. 1979 tarihli “Export Administration Act” belli devletlere mal ve teknoloji ihracatına sınırlama olanağı getirmiştir²⁰. ABD’nin görüşüne göre bu önlemler Uluslararası Hukuk’un devletlere ticaret hakkı vermemesi nedeniyle Uluslararası Hukuka uygundur. Nikaragua’nın Uluslararası Adalet Divanı nezdinde ABD’nin ekonomik yardımını ve Nikaragua’dan şeker ithalatını %90 azaltmasının ve genelde uyguladığı ticaret ambargosunun caiz olmayan bir müdahale teşkil ettiği iddiasıyla açtığı davada Divan ABD’nin müdahale yaptığını kabul etmemiştir²¹. Hak ihlallerine yol açmadığı nispette alınan önlemler Uluslararası Hukuk bakımından sorun teşkil etmeyen retortion (misilleme) önlemleri olarak nitelendirilmektedir.

B. Devletlerin Haklarına Müdahale Teşkil Eden Yaptırımlar

Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen haklara müdahale teşkil eden önlemler bakımından durum farklıdır. Uluslararası Hukuk bu tür önlemleri genel olarak müdahale yasağı veya exterritorial jurisdiction (*ülke dışı egemenlik yetkisi kullanma*) yasağı kapsamında değerlendirmektedir²². Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen haklara müdahale teşkil eden önlemler önlemlerin muhatabı devletin iradesini zorlama ile şekillendirme

¹⁷ “devlet başkanlarının bir üye devletin ülkesine seyahati AB yurttaşlarının koşulları ile aynı değildir”, bkz.: EuGH Rs C-364/10; EU:C:2012:630, Rn.50

¹⁸ Joseph W.Bishop, “Judicial Construction of the Trading with the Enemy Act,” *Harvard Law Review*, Cilt 62, No.5 (1949), 721-759

¹⁹ Alexander Kern, *Economic Sanctions: Law and Public Policy* (Londra: Palgrave MacMillan), 2009, 95

²⁰ Oliver Dörr ve Albrecht Randelzhofer, “Purposes and Principles, Art.2(4),” *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (Cilt I, 3.baskı), editör Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte ve Andreas Paulus, (Oxford: University Press, 2012), 208

²¹ “The Court has merely to say that it is unable to regard such action on the economic principle of non intervention” ifadesinin yer aldığı karar için bkz.: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, ICJ Reports 1986, §25

²² Oliver Dörr ve Albrecht Randelzhofer, “Purposes and Principles, Art.2(4)”; James Crawford, *Brownlie’s Principles of Public International Law* (8.baskı) (Oxford: University Press, 2012), 486

amacı gütmesi nedeniyle müdahale yasağı kapsamına girmektedir. Bu bağlamda BM Genel Kurulunun müdahale yasağı ile ilgili rezolüyonları bu yasağın ifadesi olarak görülmektedir²³.

Ticaret sınırlamalarını ortadan kaldıran ticaret anlaşmaları bağlamında uygulanan yaptırımların Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen hakları ihlâl edip etmediği bu bağlamda tartışılan konular arasındadır²⁴. Bu tür önlemlerin, önlemlere muhatap olan devlet ve önlem alan devletler arasında mevcut olan anlaşmadan doğan haklara müdahale teşkil ettiğinin kabul edildiği durumlar bulunmaktadır (Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları bağlamında olduğu gibi). Böyle bir durum ortaya çıktığında hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir nedenin mevcut olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

C. Hukuka Uygunluk Gerekçesi

Bu çerçevede anlaşma hükümleri muvacehesinde anlaşma ihlâllerine karşı reaksiyon olarak öngörülen önlemler ve uluslararası teamül hukukuna istinat eden önlemler arasında ayırım yapılmaktadır. İlk kategoride yer alan önlemlere BM anlaşmasına ve Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına istinaden alınan önlemler örnek oluşturmaktadır. Reaksiyon teşkil eden bu önlemlere ilişkin anlaşma hükümleri devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının 55.maddesine göre *lex specialis* hükümler olarak nitelendirilmektedir²⁵. *Lex specialis* hükümlerin mevcut olduğu durumlarda reaksiyon teşkil eden önlemler devletlerin uluslararası sorumluluğu bağlamında ilgili anlaşma ile sınırlı olarak karşı önlem rejimine tabi olmayacaktır. Uluslararası Hukuk ihlâllerine reaksiyon teşkil eden karşı önlemler bir anlaşmaya istinat etmedikleri takdirde sınırlı koşullarla devletlerin sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının 49-54.maddeleri muvacehesinde uluslararası teamül hukukuna istinaden ihdas edilebilir²⁶.

²³ BM Genel Kurulunun bu tür önlemleri müdahale yasağı kapsamında gören Rezolüyonu için bkz.: A/RES/3281(XX)

²⁴ Michael Trebilcock, Robert Howse ve Antonia Eliason, *The Regulation of International Trade* 4.baskı, (Londra: Routledge London, 2012), 83

²⁵ 55.maddeye göre Uluslararası Hukuk'a aykırı bir eylemin mevcudiyet koşulları, içeriği yahut söz konusu ihlâl ile ilişkin uluslararası sorumluluğun takibi için özel hükümler geçerli olduğu nispette uluslararası sorumluluk anlaşmasının hükümleri uygulanmayacaktır)

²⁶ Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemler nedeniyle devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının **49.maddesine göre**,

1. Karşı Önleme Anlaşmalarının Dayanak Teşkil Etmesi

a. BM Anlaşması

BM anlaşmasının VII.bölümüne, özellikle 41. ve 42. maddesine istinaden Güvenlik Konseyi'nin BM anlaşmasının prensipleri ve Uluslararası Hukukun ius cogens normlar ile çizilen sınırlar dahilinde her türlü önlem alma yetkisine sahip olduğu görülmektedir²⁷. Güvenlik Konseyi'nin bu bağlamda

- İhlâle uğrayan devlet Uluslararası Hukuka aykırı eylemden sorumlu devlete tasarının ikinci bölümünde yer alan yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak için karşı önlemin amaç ve sınırları içinde önlem alabilir;
- Karşı önlem uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle sorumlu devlete karşı geçici olarak alınır;
- Karşı önlem yerine getirilmeyen yükümlülüklerin yerine getirilmesine imkân tanıyacak şekilde alınır.

Tasarının **50.maddesine göre:**

- 1- Karşı önlem alınırken dikkate alınması gereken yükümlülükler olarak:
 - BM Şartında yer alan kuvvet kullanma yasağı ve tehdidi;
 - temel insan haklarının korunması yükümlülüğü;
 - zararlar karşılığı (repesaille) yasaklayan insani hukuktan doğan yükümlülükler;
 - uluslararası hukukun emredici normları.
- 2- Karşı önlem alan devletin uyuşmazlığın çözümü bağlamında dikkate alması gereken yükümlülükler olarak:
 - Diplomasi ve konsolosluk temsilcilerinin kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, arşiv ve belgelerin dokunulmazlığına ilişkin yükümlülükler.

Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemler nedeniyle alınan önlemlere ilişkin olarak anlaşma tasarısının **51.maddesinde,**

- Ölçülülük prensibi muvacehesinde karşı önlemlerin ortaya çıkan zararlar orantılı olması;
- Uluslararası Hukukun ağır ihlallerinden kaçınılması öngörülmektedir..

Tasarının karşı önlem alınmasının koşullarını öngören **52.maddesinde,**

- 1 - İhlâle uğrayan devlet karşı önlem almadan önce
 - a) 43.madde muvacehesinde sorumlu devletin (ikinci bölümde yer alan) yükümlülüklerini yerine getirmesi talep edecektir;
 - b) Sorumlu devlete karşı önlem alınmasına ilişkin kararını bildirmesi, müzakere imkânının önermesi gerekmektedir;
- 2 - İhlâle uğrayan devlet acil durumlarda haklarını koruma gerekliliği nedeniyle 1.fıkra, b-bendi hükümleriyle bağlı değildir.
- 3 - Aşağıdaki durumlarda karşı önlem alınmaz; alınmış karşı önlemler ise gecikmeksizin askıya alınır:
 - a - Uluslararası Hukuka aykırı eylemlerin uzun sürmemesi;
 - b - Uyuşmazlığın bağlayıcı karar verme yetkisine sahip bir mahkemede derdest olması;
- 4 - Sorumlu devletin uyuşmazlığın çözümü bağlamında iyi niyet ilkesine göre hareket etmemesi halinde 3.fıkra hükmü uygulanmayacaktır.

Tasarının **53.maddesine göre:**

Sorumlu devlet Uluslararası Hukuk'a aykırı eylemleriyle ilgili olarak ikinci bölümde yer alan yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde karşı önlemler kaldırılır.

²⁷ Nico Krisch, "Article 41", *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Cilt II, editör Bruno Sima, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte ve Andreas Paulus,, (Oxford

insan haklarına saygı prensibi, insani gereksinimler ışığında önlemler aldığı gözükmektedir²⁸.

b. Diğer Anlaşmalar

BM Anlaşması gibi GATT Anlaşması da Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen haklara müdahale teşkil eden önlemlere cevaz vermektedir. Bununla beraber GATT'nin ünlü XXI maddesi yaptırımlara ilişkin istisnalar öngörmektedir. WTO'nun (*Dünya Ticaret Örgütü*) uyuşmazlıkları çözme paneli (Dispute Settlement Body) bu istisnalara ilişkin olarak yetki kullanmaktan imtina etme imkânına sahiptir. GATT'nin XXI.maddesi güvenliğe ilişkin istisnalar öngörmektedir; söz konusu hükme göre anlaşmanın hiçbir hükmü,

- i. *Anlaşma taraflarına önemli güvenlik çıkarlarına ters düşecek şekilde bilgiler verme yükümlülüğü getirdiği şekilde;*
 - ii. *anlaşma taraflarının güvenliğini korumaya ilişkin olarak*
 - Parçalanabilir maddelerin veya parçalanabilir maddelerden üretilen maddelerin;
 - Silah, mermi ve savaş malzemelerinin ticareti ve silahlı kuvvetlerin doğrudan veya dolaylı gereksinimi olan maddelerin ticaretine ilişkin olarak;
 - Savaş zamanında veya ciddi uluslararası kriz dönemlerinde gerekli addettiği önlemler almasını;
 - iii. *anlaşma taraflarının uluslararası barışın ve güvenliğinin korunmasına ilişkin bm anlaşmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini engeller şekilde*
- yorumlanamaz²⁹.

University Press, 2012), Rn.23 (paragraf no); W.Michael Reisman, "When Are Economic Sanctions Effective? Selected Theorems and Corollaries," *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Cilt 2 (1995): 587-594

²⁸ Jeremy Matam Farrall, *United Nations Sanction and International Law* (Cambridge: University Press, 2008), 226; Vera Gowlland-Debbas, *United Nations Sanctions and International Law* (The Hague: Kluwer Law International, 2001), 15; BM Güvenlik Konseyi'nin 1747(2007), 24.3.2007 rezolüsyonu için bkz.: UN Dok. S/RE/1747 (2007)

²⁹ Raj Bhala, "National Security and International Trade Law: What the GATT says and What the United States does", *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Cilt 19 (1998), 263-317

Viyana Anlaşmalar Hukuku sözleşmesinin 60.maddesine göre devletlerin sorumluluğu bağlamında alınan önlemler karşı önlemlerden farklılık göstermektedir³⁰. Önemli bir anlaşma ihlâline reaksiyon olarak anlaşmanın sona erdirilmesi karşı önlemlerin geri alınabilmesi olanağına uymamaktadır. Uluslararası sorumluluğun karşı önlemler yanı sıra devam etmesi nedeniyle Viyana Anlaşmalar Hukuku sözleşmesinin 60.maddesinde öngörülen düzenlemenin devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının 55.maddesine göre *lex specialis* norm kategorisinde değerlendirilmesi mümkün değildir.

2. Karşı Önleme Uluslararası Teamül Hukukunun Dayanak Teşkil Etmesi

Karşı önlemlere bir uluslararası anlaşmanın dayanak teşkil etmemesi durumunda, hakları ihlâlâle uğramayan diğer Uluslararası Hukuk sùjelerinin haklara müdahale teşkil eden önlemlerinin uluslararası teamül hukukuna istinat ettirilmesinin mümkün olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Devletlerin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Anlaşma tasarısının 54.maddesi hukuka uygunluk konusunda bir açıklama yapmaksızın sadece hukuka uygun önlemlerden söz etmektedir. Doktrinde diğer devletlerin haklara müdahale teşkil eden bu tür yaptırımlarına izin veren bir uluslararası teamül hukuku normunun varlığı konusunda mutabakat bulunmamaktadır. Birçok yazar bu tür bir normun varlığını reddetmektedir³¹. Buna karşılık bu tür önlemlerin yüzyıllardır uygulandığı görülmektedir³². Bu tür yaptırımları Uluslararası Hukuka aykırı bulan Çin'in dahi bu önlemleri kendisinin uyguladığı görülmektedir³³. Uluslararası teamül hukukunun haklara müdahale eden önlemleri yasaklamadığından hareketle devletler bu tür yaptırımları karara bağlama konusunda kendilerini yetkili gördükleri takdirde yaptırımlardan etkilenen devletlerin bu yaptırımların Uluslararası Hukuka aykırı olduğunu kanıtlaması gerekmektedir.

³⁰ Bknz.: ÖBGBI. Nr.40/1980

³¹ James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson and Kate Parlett, *The Law of International Responsibility*, 125

³² Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J.Schott, Ann Eliot Kimberly ve Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered*, 3.baskı (Washington: Peterson Institut 2009), 9

³³ James Reilly, "China's Unilateral Sanctions," *The Washington Quarterly*, Cilt 35, Sayı 4 (2012): 121-133

Devletlerin çoğunluğu bununla beraber en azından İkinci Dünya Savaşından itibaren uluslararası teamül hukukunun bu tür yaptırımları yasakladığını kabul etmektedir³⁴. 2007’de BM Genel Sekreterinin ABD’nin Küba’ya uyguladığı yaptırımların sona erdirmesine ilişkin olarak hazırladığı rapora karşı BM Genel Kurulunda hiçbir itiraz yapılmamıştır³⁵. AB’nin bu bağlamda ABD’ye uyguladığı karşı önleme ABD’nin Küba’ya uyguladığı yaptırımların Uluslararası Hukuka aykırılığı değil, bu yaptırımların extraterritorial (ülke dışı) etkileri nedeniyle AB yurttaşlarının haklarının etkilenmesi esas olmuştur³⁶.

Bu tablo Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen haklara müdahale etmekle beraber Uluslararası Hukuk tarafından caiz görülen yaptırımların da olduğunu göstermektedir. AB Genel Sekreterliği tarafından yaptırımların uygulanmasıyla ilgili olarak hazırlanan dokümanda AB tarafından alınan önlemlerin Uluslararası Hukukla uyumlu olmasına, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesine, özellikle önlemlere karşı kurumsal etkin bir başvuru prosedürünün temin edilmesi gerekliliğine, alınan önlemlerin hedeflenen amaç ile orantılı olmasına (ölçülülük prensibi) dikkat çekildiği görülmektedir³⁷.

AB görüldüğü üzere alınan önlemleri kimi kriterlere bağlamaktadır. Belirlenen kriterlere göre extraterritorial (ülke dışı) etki gösteren ve Uluslararası Hukuku ihlâl eden hukuki tasarruflar AB tarafından karşı önlem olarak kabul edilmemektedir. AB aynı paralelde AB üyesi devletlerin yargı yetkisine tabi gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetini düzenleme amacı güden extraterritorial (ülke dışı) önlemleri Uluslararası Hukuka uygun kabul etmemektedir.

Bu bağlamda Rosneft davasında Rus işletmesine karşı AB tarafından yaptırım olarak öngörülen petrol sevkiyat araçlarının tedariki yasağının (icrai önlem) 1994 tarihli Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasını ihlâl ettiği gerekçesiyle İngiltere ve Galler’de yargı tarafından iptal edildiği görülmektedir. İngiliz Yüksek Mahkemesi bununla beraber bu gerekçenin tartışılabilir olması

³⁴ James Reilly, “China’s Unilateral Sanctions,” 125

³⁵ 3.8.2007 tarihli rapor için bkz.: UN Dok.A/62192

³⁶ Ortak Güvenlik ve Dış Politika bağlamında AB Konseyi tarafından alınan karar için bkz.: EU, 15.6.2012, Dok 11205/12

³⁷ Guide-Lines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework of the EU Common Foreign and Security Policy, bkz.: EU, 15.6.2012, Dok.11205/12

nedeniyle davanın görüldüğü AB Adalet Divanına önkarar başvurusu yapılmasını uygun görmüştür³⁸.

Devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarısının 54.maddesinde ihlâlden etkilenmeyen üçüncü devletlerin karşı önlemleri bağlamında bir açıklama getirilmemekle beraber Uluslararası Hukukun emredici normlarının ağır ihlâli durumlarında 41.madde, 1.fıkra üzerinden ihlâlden etkilenmeyen devletler Uluslararası Hukuk ihlâllerini ortadan kaldırmak için 40.madde muvacehesinde işbirliği ile mükellef kılınmıştır. Bu çerçevede söz konusu hükmün karşı önlemden değil, hukuka uygun önlemden söz ettiği kabul edilmektedir. Tasarının ilk okuma metni Uluslararası Hukuk ihlâllerinin tüm devletlere yükümlülük getirdiğinden hareketle karşı önlemlere hukuka uygunlukla bağlantılı herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Maddenin bu formülasyonunun her türlü yaptırıma imkân verme ihtimali nedeniyle raportör Crawford metnin devletlerin işbirliği yükümlülüğü ile ilgili formülasyonuna ius cogens normların ağır ihlâlini sona erdirmeye matuf işbirliği şeklinde bir ekleme getirmiştir.

Uluslararası Hukuk ihlâlinin muhatabı olmayan devletlerin Uluslararası Hukuk tarafından temin edilen haklara müdahale teşkil eden önlemlerinin bununla beraber Uluslararası Hukukun başka bir seçenek sunmaması nedeni ile halâ karşı önlem olarak nitelendirildiği görülmektedir³⁹. Karşı önlemler için geçerli sınırlar, özellikle ölçülülük prensibi, insani hukuktan istihraç edilen sınırlar, usul hukuku kuralları yaptırımlar için de uygulanmaktadır. Hernekadar kimi yazarlar bu bağlamda alınan yaptırımların hukuka aykırılığını iddia etse de, şimdiye kadar uygulanan yaptırımların hukuka aykırılığı uygulamada teyit edilmemiştir. Mağdur devletlerin yaptırımları protesto etmesi yaptırımların hukuka aykırılığını ortaya koymak bakımından yeterli olmamaktadır. Üçüncü devletlerin haklara müdahale teşkil eden önlemleri bir hak ihlâline karşı alındığı, bu önlemlere yol açan tasarrufla ölçülü bir ilişki içinde olduğu, temel insan haklarına (yaşam hakkı gibi) müdahale etmediği takdirde Uluslararası Hukuka uygun görülmektedir.

³⁸ OJSC Rosneft Oil Company, R (on the application of) v. Her Majesty's Treasury & Ors (2015), EWHC 248 (Admin) 9.2.2015); AB'nin Rusya'nın Ukrayna'daki durumu istikrarsızlaştıran eylemleri nedeniyle Rusya'ya karşı önlem alınmasını öngören 833/2014 sayı ve tarihli Konsey tüzüğünü değişikliğe uğratan 960/2014 sayı ve tarihli Konsey tüzüğü için bkz.: ABl. L 229, 31.7.2014

³⁹ Antonios Tzanakopoulos, *Disobeying the Security Council: Countermeasures against Wrongful Sanctions* (Oxford: University Press, 2013), 300

III. “TARGETED MEASURES”

Ekonomik alanda etki gösteren yaptırımlar her ne kadar devletlere yönelik alınsalar da bireyler üzerinde doğrudan etki doğurmaktadır⁴⁰. AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırım genel olarak devlete yönelik olsa da petrol taşıma donanımlarının, cihazlarının tedarikinin yasaklanması, Rosneft davasının gösterdiği gibi belli işletmeleri de etkilemiştir. Her iki yaptırım türünde (devletlere ve kişilere yönelik) ortak olan nokta yaptırımların özel tedarik anlaşmalarının yapılmasını ve yerine getirilmesini önlemesidir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi'nin S/RES/661 (1990) kararı bireylerin haklarına müdahale oluşturmuştur. Özellikle Amerikan literatüründe bu tür yasaklar extraterritorial iurisdiction (ülke dışı yetki kullanımı) kavramı altında ele alınmaktadır⁴¹. Devletlere yönelik yaptırımlar yaptırımın muhatap aldığı devletin jurisdiction alanında bulunan herkesi yaptırıma neden olaydan bağımsız olarak etkilemek durunda iken “targeted measures” (bireysel, hedefe odaklı yaptırım) durumlarında yaptırıma neden olan olayla doğrudan bağlantılı belli kişiler yaptırımın muhatabı olmaktadır.

Her iki kategorideki yaptırımların da hukuk ihlallerine bir reaksiyon olarak ilan edilmesi nedeni ile bu çerçevedeki ilişkilerde devletler arasındaki sorumluluk ve bireysel sorumluluk kuralları esas alınmaktadır. Hak ihlallerinin farklılığı nedeniyle sorumlulukların dayanakları doğal olarak birbirinden ayrıdır. Bir tarafta öncelikle devletleri muhatap alan Uluslararası Hukuk normlarının ihlâli söz konusu iken, diğer tarafta bireylere yönelik Uluslararası Hukuk normlarının ihlâli söz konusudur (korsanlık, savaş suçları, terörizm, insanlığa karşı işlenen suçlar gibi). Devletlere tahmil edilen hukuk ihlallerine reaksiyon olarak getirilen yaptırımlar bağlamında yaptırımın yaptırıma neden olan hukuk ihlâline şu veya bu şekilde karışmış bireyleri etkilenmesi nedeniyle her iki sorumluluk birbirine karışmaktadır. Yaptırımlardan etkilenen kişilerin belirlenmesi (*targeted measures*) tüm halkın yaptırım sonuçlarına katlanmasını gerektirmemesi nedeni ile tercih edilebilir gözüktüğü de bu kez de kişilerin belirlenmesi, insan hakları, önlemin karşı önlem olarak nitelendirilmesi bakımından sorunlar doğabilmektedir (karşı önlemlerin diğer hukuk sùjelerinin haklarına müdahale etmemesi gerekmektedir).

⁴⁰ Anna Veronika Wendland, “Zur Gegenwart der Geschichte im russisch-ukrainischen Krieg,” *Aus Politik und Zeitgeschichte, Bundeszentrale für politische Bildung* (2022): 28

⁴¹ Jeannette M.E. Tramhel, “Helms-Burton Invites’a Closer Look at Counter-Measures,” *George Washington Journal of International Law and Economics* Cilt 30 (1997): 317

IV. YAPTIRIM MAĞDURLARI

Bu çerçevede tartışma konusu olan yaptırımlar hissetme özelliği olmayan tüzel kişi niteliğine sahip, soyut bir varlık olan devlete yönelik yaptırımlardır. Yaptırımlardan doğrudan etkilenme durumunda olanlar ise kapsamını yaptırımın belirlediği münferit bireylerdir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1990 tarihli Irak'a karşı kabul edilen rezolüsyonu Irak'ta veya Kuveyt'te bulunan tedarikçi Irak vatandaşlarını veya Irak'ta bulunan kişileri, yurt dışında bulunan Irak vatandaşlarını ve bu bölgede bulunan yabancıları etkilemiştir⁴². Bu konuda bulunan kişiler bu devletlerin politikalarını destekleyip desteklememelerinden bağımsız olarak alınan önlemlerden etkilenmiştir. Bu durumu Haiti'ye uygulanan yaptırım da teyit etmiştir. Ülkeye hakim olan iktidar bu yaptırımlardan yararlanırken, fakir halk açlıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır⁴³.

Yaptırımlardan etkilenen devletler ve kişiler bunlarla sınırlı değildir. Ekonomik ilişkilerin kesilmesine yönelik alınan önlemler transaksyon masraflar dışında Rusya'ya uygulanan yaptırımların gösterdiği gibi yaptırım öngören devletlere de yansımaktadır. Ekonomik ilişkilerde karşılıklı bağımlılık ve iç içe geçmeler kaçınılmaz olarak etkileşim sonucu doğurmaktadır. AB'nin Rusya'ya karşı öngördüğü yaptırımlar sadece yaptırıma uğrayan devletin ihracatını etkilememektedir, bu devletin Rus yatırımcılarla ortak çalışan işletmelerini de etkilemektedir. Bunun ötesinde komşu ülkeler de ticaretin yapılamaması nedeniyle ekonomik kayba uğramaktadır. Irak'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle Hindistan 20 milyar dolarlık, Tunus 7 milyar dolarlık bir ekonomik kayıptan söz etmiştir⁴⁴. BM anlaşmasının 50.maddesi bu bağlamda sıkça gündeme gelmektedir. Artan yaptırım uygulamaları BM'lerde yaptırımların finansman tartışmasını gündemde tutmaktadır. Bu nedenle BM Güvenlik Konseyi stratejisini değiştirmiş ve sivil halkın ve üçüncü devletlerin zarara uğramaması için daha çok "targeted measures"a yönelmiştir.

⁴² 661 sayılı (1990) rezolüsyon için bkz.: S/RES/551 (1990)

⁴³ Nicholas Tsagourias ve Nigel D.White, *Collective Security: Theory, Law and Practice*, (Cambridge: University Press, 2013), 231

⁴⁴ Talmiz Ahmad, "The Gulf Region", *The Oxford Handbook of Indian Foreign Policy*, editör David M.Malone, C.Raja Mohan ve Srinath Raghavan, Oxford: University Press, 2015, 442 vd.;

Tunus'un BM Güvenlik Konseyi Başkanına yazdığı mektup için bkz.: 24.06.2002, UN Dok. S/2002/698

V. YAPTIRIMLARIN ETKİNLİĞİ

Yaptırımların etkinliği hedeflenen amaca, özellikle yaptırım uygulanan devletin tutumunda değişikliğe yol açıp açmadığına veya beklenen başka etkiler doğurup doğurmadığına göre değerlendirilmektedir. Yaptırımlar ilk sırada belli bir amaca erişmek için özellikle yaptırım muhatabı devleti davranış değişikliğine yöneltmek için öngörülür. Uygulamada arzu edilen başarının elde edilip edilmediği konusunda detaylı ve uzun süreli ekonomik ve sosyal incelemelerin, istatistiksel verilerin toplanması gerekliliği nedeniyle genel geçerliliğe sahip bir açıklama yapılamamaktadır. Bunun ötesinde yaptırımların etkinliğini ölçmede belirlenmiş kriterlerin bulunmaması da yaptırımların etkinliği konusunda objektif bir saptama yapılmasını engellemektedir. Aktüel bir örnek olarak Rusya örneğine bakıldığında ekonomik kayıpların mutlak olarak yaptırımlara bağlanması her zaman mümkün olmamaktadır. Yaptırımların etkilerini ortak özellikleri ile açıklamak ancak çok sınırlı bir değerlendirme teşkil edebilir. Yaptırımların etkileri bakımından bütün devletler bakımından bağlayıcılığı bulunan Güvenlik Konseyi tarafından karara bağlanması ile yaptırımın evrensel etkisi olmayan bir devlet veya bölgesel bir grup devlet tarafından karara bağlanması arasında farklılığın söz konusu olduğu tartışma götürmez bir durumdur. Bunun dışında Güvenlik Konseyi üyesi bir devlet aleyhine veto yetkisi nedeniyle bir yaptırımın karara bağlanması çoğu kez imkânsızdır. Yaptırımların etki göstermesinde önemli bir etken de yaptırım muhatabı devletin büyük, ekonomik potansiyeli olan bir devlet olup olmadığına da bağlıdır. Yaptırımdan kimi ürünlerin etkilenmesi durumunda yaptırımın etkinliği yaptırımdan etkilenen ürünün başka ürünlerle ikâme edilmesi veya söz konusu üründen feragat edilebilme olasılığına bağlıdır⁴⁵.

Yaptırımların başarılı sonuç vermemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında şu nedenler yer almaktadır:

- Yaptırımların hedeflenen amaçlara uygun olmaması;
- Yaptırımların karşı bir reaksiyona yol açması, yaptırım muhatabı devletin rejimine desteğin artması;

⁴⁵ Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J.Schott, Ann Eliot Kimberly ve Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered*, 12.

- Yaptırım muhatabı devletin güçlü müttefikler kazanması;
- Yaptırım muhatabı devletin yaptırımla mücadele için ekonomisini güçlendirmesi.

Devletlere uygulanan yaptırımlar sıklıkla halkın ekonomik sıkıntıları göz ardı ederek yönetimle dayanışmasına ve sıkıntılara dayanma gücünün artmasına yol açtığı görülmektedir. Yaptırımlarla hedeflenen amaca İran ve Haiti örneklerinde kısmen de olsa erişildiği görülmektedir. İran yaptırımların kalkması için nükleer enerji santralleri için müzakere etmeyi kabul etmiştir⁴⁶.

Yaptırımlarla hedeflenen amaca ne zaman erişildiği kabul edilecektir? Yaptırım öngören devletler kapsamlı yaptırımların halkın üzerinde ekonomik baskı yaratarak yönetime karşı ayaklanmalarını mı beklemektedir? Bu yaptırımlarla yaşam kalitesi düşürülerek halkın rejim üzerinde siyasi tutum değişikliği için baskı oluşturması mı beklenmektedir, yoksa ülkedeki rejim değişikliği mi beklenmektedir? Bu durumlarda yaptırımların etkinliği halk ile iktidarın ilişkisine bağlıdır. Bunun sonucu olarak yaptırımların muhatabı olan devletin demokratik olduğu nispette yaptırımların etkinliği şansının daha yüksek olduğu söylenmektedir. Yaptırımların yaptırımlara muhatap olan yönetimle sınırlandırılma olanağı bulunan durumlarda örneğin, silah satımını

⁴⁶ BM Güvenlik Konseyinde İran'a uranyum zenginleştirme ve diğer hassas nükleer faaliyetleri ve balistik füze alım satımını yasaklayan 4'ü yaptırım getiren 8 karar çıkmıştır. BM kararları ABD ve AB'nin yaptırımlarına temel teşkil etmektedir (14 Mart 2015 tarihli Cumhuriyet gazetesi). 5+1 ve İran arasında yapılan anlaşmada İran'ın en az 10 yıl hassas nükleer faaliyetlerini durdurması ve bunun denetimle teyidi karşılığında tüm yaptırımların aşamalı kalkması kabul edilmiştir (2015, 5+1 anl.); ABD Başkanı Trump'ın nükleer anlaşmadan 2018'de tek taraflı çekildiğini ilân etmesi, taraflar arasında gerilimin yükselmesine yol açmıştır. İran Temmuz 2019'da nükleer anlaşmanın bazı maddelerini, Ocak 2019'da ise tüm maddelerini askıya almıştır. İran Nükleer anlaşmada %3.67 ile sınırlanan uranyum zenginleştirme oranını 03.01.2020'de İran Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı Kudüs Gücü komutanı Kasım Süleymani'nin öldürülmesine misilleme olarak %20'ye çıkarttığını açıklamıştır. Fordo'daki nükleer tesisindeki faaliyete ilişkin Tahran yönetiminin bu kararı 2015'de imzalanan nükleer anlaşmanın şu ana kadar en ciddi ihlâli olarak kabul edilmektedir. Aynı paralelde Uluslararası Atom Enerjisi Kurulu Tahran'ın zenginleştirme faaliyetlerine yeniden başladığını duyurmuştur (05.01.2021 tarihli Cumhuriyet gazetesi). İran'la yapılan anlaşmaya ABD dışında taraf olan devletlerle İran arasında müzakereler devam etmektedir. Nükleer silah için uranyumun %90 zenginleştirilmesi gerekmektedir. Zenginleştirilmiş uranyum nükleer yakıt yanı sıra nükleer silah yapımında kullanılmaktadır.

önlemek ile sınırlı yaptırımlarda halkın prensip olarak olumsuz etkilenmesinden endişe edilmemesi gerekmektedir. Yaptırımların etkin olma şansının yaptırımın küresel (evrensel) uygulanması, gerçek iktidara yönelmesi veya iktidarın tasarrufunda olan araçlara yönelmesi halinde daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber diğer hukuki ve siyasi nedenlerin yaptırımların etkinliği ile bağlantılı olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Yaptırım ilân eden devletler yaptırımı yol açan tutumu Uluslararası Hukuka uygun görmemeleri nedeniyle yaptırımın muhatabı devleti bu tutumundan vazgeçirmek, Uluslararası Hukuka aykırı bu tutuma dayalı yeni bir Uluslararası Hukuk oluşumunu engellemek istemektedirler. Bu durum ancak sadece hukuka aykırı tutumlara reaksiyon teşkil eden pozitif etkisi olan yaptırımlar için geçerlidir. Yaptırım ilanının bir nedeni de diğer devletlerle dayanışma sergilemektedir. Yaptırımların bazen belli bir davranışa izin verilmeyeceği mesajını vermek için ilân edildiği de görülmektedir; 1938’de Avusturya’nın Almanya’ya katılması üzerine Meksika diplomatik bir mesaj olarak ABD’nin benzer bir tutumuna izin vermeyeceğini ilân etmiştir⁴⁷.

SONUÇ

Hukuki rejimi günümüzde halâ büyük ölçüde açıklığa kavuşmamış olan yaptırımlar gerek muhatap alınan devletler, gerekse yaptırım ilân eden devletler bakımından “bumerang” etkisi gösterip zararlara yol açabilmektedir. Yaptırımlar muhatap alınan devletin davranışlarını etkileme ümidi ile ilân edilmektedir. Uluslararası politikanın ayrılmaz parçası olarak görülen yaptırımların yönlendirici etkisi ancak somut ekonomik, siyasi, konjonktürel koşullara bağlıdır. Bu nedenle yaptırımların başarısının mutlak olmadığı, sonuç olarak bir başarıdan söz edilecekse bunun göze alınması gereken uzun bir vadeye bağlı olduğunun ve yaptırımların nasıl bir etki doğuracağını, ancak somut durumun değerlendirilmesi ile mümkün olduğunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

⁴⁷ Gerhard Hafner, “Mexikos Protest 1938 und der Völkerbund,” *Jahrbuch für Internationale Studien*, (1988), 39-56

KAYNAKÇA

- Ahmad, Talmiz. "The Gulf Region," *The Oxford Handbook of Indian Foreign Policy*, editör David M.Malone, C.Raja Mohan ve Srinath Raghavan, Oxford: University Press, 2015
- Aust, Anthony. *Handbook of International Law* (2.baskı). Cambridge: University Press, 2010
- Austin, John, *Lectures on Jurisprudence, or, The Philosophy of positive Law*. New York: Henry Holt and Company, 1875
- Bishop, Joseph W. "Judicial Construction of the Trading with the Enemy Act." *Harvard Law Review*, Cilt 62, No.5 (1949), 721-759
- Bhala, Raj. "National Security and International Trade Law: What the GATT says and What the United States does" *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Cilt 19 (1998), 263-317
- Blum, Gabriella. "The Crime and Punishment of States." *The Yale Journal of Int'l Law*, Cilt 38 (2013), 57-121
- Borschberg, Peter. *Hugo Grotius, The Portuguese, and Free Trade in the East Indies*. Singapore: NUS Press, 2011
- Crawford, James. *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge: University Press, 2002
- Crawford, James. "The Relationship between Sanctions and Countermeasures." *United States Sanctions and International Law*, editör Vera Gowlland-Debbas, (Cilt 1), Leiden/Hollanda: Brill/Nijhoff, 2001
- Crawford, James. *Brownlie's Principles of Public International Law*. (8.baskı), Oxford: University Press, 2012
- Crawford, James, Alain Pellet, Simon Olleson ve Kate Parlett. *The Law of International Responsibility* Oxford: University Press, 2010
- Doxey, Margaret. "Reflections on the Sanctions decade and beyond." *International Journal*, Cilt 64, No.2 (2009), 539-549
- Dörr, Oliver ve Ranzhofer, Albrecht. "Purposes and Principles, Art.2(4)," *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (Cilt I, 3.baskı), editör Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte ve Andreas Paulus Oxford: University Press, 2012
- Farrall, Jeremy Matam. *United Nations Sanction and International Law*. Cambridge: University Press 2008

- Gowlland-Debbas, Vera. *United Nations Sanctions and International Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2001
- Hafner, Gerhard. "Mexikos Protest 1938 und der Völkerbund." *Jahrbuch für Internationale Studien*, (1998), 39-56
- Hart, Herbert Lionel Adolphus. *The Concept of Law*. Oxford: University Press, 1961
- Hufbauer, Gary Clyde, Jeffery J.Schot J.J, Ann Eliot Kimberly ve Barbara Oegg. *Economic Sanctions Reconsidered* (3.baskı). Washington:, Peterson Institut, 2009
- Kelsen, Hans. *Reine Rechtslehre*, (2.baskı). Tübingen: Mohr-Sieberg Verlag, 1960
- Kern, Alexander. *Economic Sanctions: Law and Public Policy*. Londra: Palgrave MacMillan, 2009
- Krisch, Nico. "Article 41," *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (Cilt II), editör Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte ve Andreas Paulus, Oxford: University Press, 2012
- Kunz, Josef L. "Sanctions in International Law," *American Journal of International Law*, Cilt 54, Sayı 2 (1960), 324-347
- Olechowski, Thomas. "Biographie eines Rechtswissenschaftlers," *Hans Kelsen, eine politikwissenschaftliche Einführung*, editör Tamara Ehs, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2009
- Rathbone, Meredith. Peter Jeydel ve Amy Lentz. "Sanctions, Sanctions Everywhere: Forging A Path Through Complex Transnational Sanctions Laws," *Georgetown Journal of International Law*, Cilt 44, Sayı 4 (2013), 1055-1126
- Reilly, James. "China's Unilateral Sanctions," *The Washington Quarterly*, Cilt 35, Sayı 4 (2012), 121-133
- Reisman, Michael W. "When Are Economic Sanctions Effective? Selected Theorems and Corollaries," *ILSA Journal of International and Comparative Law*, Cilt 2 (1995), 587-594
- Tramhel, Jeanette M.E. "Helms-Burton Invites'a Closer Look at Counter-Measures," *George Washington Journal of International Law and Economics*, Cilt 30 (1997), 317
- Trebilcock, Michael, Robert Howse ve Antonia Eliason. *The Regulation of International Trade* (4.baskı). Londra: Routeledge, 2012
- Tsagourias, Nicholas ve White, Nigel D. *Collective Security: Theory, Law and Practice*. Cambridge: University Press, 2013

Tzanakopoulos, Antonios. *Disobeying the Security Council: Countermeasures against Wrongful Sanctions*. Oxford: University Press, 2013

Wendland, Anna Veronika. “Zur Gegenwart der Geschichte im russisch-ukrainischen Krieg.” *Aus Politik und Zeitgeschichte, Bundeszentrale für politische Bildung*, (2022): 28